

לא תקום ולא תאור

Vengeance (and) (or even) (as a reflection of) Bearing a Grudge

(1) ויקרא יט, טו-יח

(טו) לא־תֵעָשׂוּ עוֹלָם בְּמִשְׁפַּט לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־דָל וְלֹא תִהְדָּר פְּנֵי גָדוֹל בְּעֵדֶק תִּשְׁפֹּט עַמִּיתְךָ: (טז) לֹא־תִלְךָ רֵכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תִעַמְדַּם עַל־דָּם רֵעֶךָ אֲנִי ה' (יז) לֹא־תִשָּׂא אֶת־אֲחִיךָ בְּלִבְבְּךָ הֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת־עַמִּיתְךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֶטְא: (יח) לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטּוֹר אֶת־בְּנֵי עַמֶּיךָ וְאֶהְבֵּת לְרֵעֶךָ כַּמּוֹךְ אֲנִי ה':

(2) ר' יוסף בכור שור ויקרא י"ט: ט"ח

לא תקום ולא תטור - כמו שפירשו רבותינו, שלא תשנאנו על שלו, ולא תטור לו איבה אם אינו רוצה להשאל לך או לתת לך, דשמא אינו יכול או צריך לאותו דבר. אבל אם יגזול את שלך או יגנוב, תינקום ותטור וקח שלך מתחת ידו.

ואם תאמר: מאי שנא שאין הקב"ה מזהיר בלאו על אותו שלא רצה להשאל לי מגלו, ולא היה לו שום טענה עלי שלא עשיתי לו מאומה, ועלי שיש לי טענה עליו שלא רצה להשאל לי, הזהיר בלאו אם לא אשאל לו קרדומי? איכא למימר: שאותו לא הניח בשנאה אלא שחביבה עלי {ו} מגלו ואינו רוצה להשאלו, ולא הכריחו הכתוב להשאל את שלו שלא כרצונו. אבל לך שקרדומך עשוי להשאל, שהרי היית משאל לו לולי הנקימה, ואם כן משנאה ומרוע לב אתה מניח להשאל. ואומר לך הקב"ה: תנצח האהבה שיש לך עמי את השנאה שיש לך עמו, ותשאל לו בשביל אהבתי, ולא תקום, ומתוך כך יבא שלום ביניכם. וכן תמצא גבי כי תראה חמור שנאך רובץ תחת משאו, שאמר הקב"ה: תנצח האהבה שיש לך עמי את השנאה שיש לך עמו ותסייעו בשביל אהבתי. וזהו דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

ולא תטור - אף לא תטור האיבה בלבך. לא תטור - כמו לא תשמור, כדמתרגמינן: ואביו שמר את הדבר - נטר ית פתגמא. שהנטירה מביאה אותך לידי נקימה

(3) נחום א, ב-ג

(ב) אֵל קִנּוּא וְנִקְם ה' נִקְם ה' וּבִעַל חַמָּה

נִקְם ה' לְצַרְיוֹ וְנוֹטֵר הוּא לְאִיבָיו:

(ג) ה' אֲרַךְ אֶפְסֵי־וַגְדֵּל־פָּח וְנִקְה לֹא יִנְקֶה ה' בְּסוּפָה וּבִשְׁעָרָה דְרָפוּ וְעַנְן אֶבֶק רִגְלָיו:

(1) קהלת רבה ח' ד'

באשר דבר מלך שלטון, אמר רבי בון כתיב לא תנסו ודאלהים נסה, לא תקום ולא תטור, כתיב אל קנוא ונקם ה'. אמר רבי לוי לרב שהיה מצוה את תלמידו, ואומר לו: לא תטה משפט, והוא מטה משפט. לא תפיר פנים, והוא מפיר פנים. אמר לו התלמיד רבי לך שרי ולי אסור. אמר לו איני אומר לך אלא שלא תלונה לישראל ברבית, אבל הלנה לעובדי כוכבים, שנאמר לנבדית שיש. כך אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם הא כתבת בתורתך לא תקום ולא תטור, ואת נוקם ונטור. אמר להון, לישראל לא אטור, דכתיב לא לנצח יריב ולא לעולם יטור, אבל לעובדי כוכבים נקם ה' לצריו ונטור הוא לאיביו. אמר הכתבת בתורתך: לא תקום ולא תטור את בני עמך, אבל נוקם את לעובדי כוכבים, שנאמר נקם נקמת בני ישראל, לקים מה שנאמר: באשר דבר מלך שלטון.

(2) ספרא קדושים פרשה ב

(י) לא תקום עד היכן היא כוחה של נקימה אמר לו השאילני מגלך ולא השאילו, למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כשם שלא השאלתה לי מגלך לכך נאמר לא תקום.
 (יא) לא תטור עד היכן כחה של נטירה אמר לו השאילני קרדומך ולא השאילו, למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו הא לך איני כמותך שלא השאלת לי קרדומך לכך נאמר לא תטור.
 (יב) לא תקום ולא תטור את בני עמך, נוקם אתה ונוטר לאחרים, ואהבת לרעך כמוך, רבי עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם, זה כלל גדול מזה.

(3) פירוש ראב"ד שם

לא תקום ולא תטור עד היכן היא כחה של נקימה אמר לו השאילני זו הנקימה. יש שמתמיהין בדבר הראשון שלא השאילו והיה תחלה לקלקל אינו עובר בכלום והשני עובר עליו בלאו. ואין כאן דבר תימה שהראשון שלא השאילו לא משום נקימה ולא משום שנאה עשה שהרי אוהב לו מתמול שלשום אלא שחשש להפסד החפץ שלו שמא יפגם או שמא יפשע בו ויאבד או שמא תפסד החפץ לכך הוא מנעו ממנו ולא משום נקימה. ואם הראשון מנעו ממנו משום איבה כל שכן שהוא עובר משום לא תשנא את אחיך ומשום לא תקום ואעפ"י שלא הזיר הנקימה בפיו כי הב"ה בוחן לב חוקר כליות.

ואהבת לרעך כמוך ר' עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה דעלך סני לחברך לא תעביד. כלל גדול הוא לרובי המצות. ב"ן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלהים בדמות אלהים עשה אותו זה כלל גדול מזה. פי' שאלו מן הפסוק הראשון לא שמענו אלא כמוך, הרי שנתבזה הוא או נתקלל הוא ונגזל ונחבל יתבזה חברו עמו ויתקלל עמו ויחבל עמו לכך נאמן ור' בדמות אלהים עשה אותו. את מי אתה מבזה ואת מי אתה מקלל דמות דיוקנו של מקום זה כלל גדול מן הראשון.

(4) משנה כתב יד קאופמן נדרים ט: ד

ועוד אמר רבי מאיר: פותחין לו מן הכתוב שבבתורה, ואומרים לו: "אלו הייתה יודעת שאתה עובר על לא תקום ולא תטור, ועל לא תשנא את אחיך בלבבך... ואהבת לרעך כמוך... וחי אחיך עמך, שמיא יעני ואין את יכול לפרנסו", אמר: "אלו הייתי יודעת שהוא כן, לא הייתי נודר", הרי זה מתר.

(5) ירושלמי נדרים ט: ד [מא ע"ג]

ט, ד כת' "לא תקום ולא תטור את בני עמך". היך עבידה. הוה מקטע קופד ומחת סכינא לידוי. תחזור ותמחי לידיה. "ואהבת לרעך כמוך". ר' עקיבא אוי. זהו כלל גדול בתורה. בן עזאי אוי. "זה ספר תולדות אדם" זה כלל גדול מזה.

כתיב לא תקום ולא תטור את בני עמך. היך עבידה. הוה מקטע קופד ומחת סכינא לידוי. תחזור ותמחי לידיה ואהבת לרעך כמוך. רבי עקיבא אומר. זהו כלל גדול בתורה. בן עזאי אומר. זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול מזה.

(6) בראשית רבה כד: ח

בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם, זה כלל גדול בתורה, רבי עקיבא אומר: ואהבת לרעך כמוך, זה כלל גדול בתורה, שלא תאמר הואיל ונתבזיתי יתבזה חברי עמי, הואיל ונתקללתי יתקלל חברי עמי. אמר רבי תנחומא אם עשית כן דע למי אתה מבזה בדמות אלהים עשה אותו

(7) ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה שב, שד-שה

(שב) והמצוה הש"ב היא שהזהירנו משנוא קצתנו לקצתנו והוא אמרו לא תשנא את אחיך בלבבך. ולשון ספרא לא אמרתי אלא שנאה שהיא בלב. אמנם כשהראה לו השנאה והודיע שהוא שונאו אינו עובר על זה הלאו אבל הוא עובר על לא תקום ולא תטור ועובר על עשה גם כן והוא אמרו ואהבת לרעך כמוך, אבל שנאת הלב הוא חטא יותר חזק מן הכל:

(שד) והמצוה הש"ד היא שהזהירנו שלא לנקום קצתנו מקצתנו. והוא שעשה לו מעשה אחד ולא יסור מלחפש אחריו עד שיגמלוהו כמעשהו הרע או יכאיבוהו כמו שהכאיבו. הזהיר האל מזה ואמר לא תקום. ובספרא עד היכן כוחה של נקימה אמר לו השאילני מגלך ולא השאילו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כשם שלא השאלתני מגלך לכך נאמר לא תקום. ועל זה הדמיון הקש בכל הענינים: (שה) והמצוה הש"ה היא שהזהירנו שלא לנטור ואף על פי שלא נשלם גמול והוא שנזכור העון שחטא לנו החוטא ונזכירוהו לו. אמר יתעלה לא תטור. ולשון ספרא עד היכן כוחה של נטירה אמר לו השאילני מגלך ולא השאילו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו הילך איני כמותך שלא השאלתני מגלך לכך נאמר לא תטור:

8) משנה למלך ביאת המקדש ב:ב

הא דאמרין בכמה דוכתי בא זה ולימד על זה כגון לא תקום ולא תטור דהקשו בגמרא וליכתוב קרא לא תטור וכ"ש נקימה ותירצו בא זה ולימד על זה דאי לא הוה כתיב לא תטור הוה אמינא מאי לא תטור נקימה אבל נטירה שרי אבל השתא דכתיב לא תקום ע"כ לומר דלא תטור הוא נטירה

9) יומא כב ע"ב - כג ע"א

ואמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם והכתיב לא תקום ולא תטור **ההוא בממונן הוא דכתיב** דתניא איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה נקימה אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו הוא השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה. ואיזו היא נטירה א"ל השאילני קרדומך אמר ליה לא למחר א"ל השאילני חלוקך אמר לו הילך איני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה. וצערא דגופא לא והא תניא הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתן ואינן משיבין עושיין מאהבה ושמחין ביסורין עליהן הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. לעולם דנקיט ליה בליביה והאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו דמפיסו ליה ומפיס.

10) ריטב"א בבלי ראש השנה ז"ז

אמר רבא כל המעביר וכו'. והא דאמרין בפ"ב דיומא כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח אוקמינא בדלא מפיסי ליה דאיבעי ליה למנקט ליה בלביה ואע"ג דכתיב לא תקום ולא תטור **התם במילי דעלמא** אבל במילי דשמיא איבעיא ליה להיות נוקם ונוטר ומילי דעלמא עלוב לסבול ולהיות עלוב כדתניא הנעלבין ואינן עולבין אבל מ"מ דנקיט ליה בלביה כל היכא דלא מיפיס ליה איבעי ליה לאפיוסי כדאמר רבא הכא והכי פירשנוהו בגמרא הכא ומיהו ק"ל הא דאמרין במס' מגילה עליה דרב פפא דכל רמשא אמר שרי ליה ומחיל ליה למאן דמצערן ה"ד אי במילי דידיה מאי רבותא הא כתיב לא תקום ולא תטור ואי במילי דשמיא כיון דלא מיפיסי ליה אמאי אינו נוקם ונוטר כנחש וי"ל דלעולם במילי דידיה ודקאמרת מאי רבותיה הא ודאי רבותא רבה איכא דנהי דאמרה תורה לא תקום ולא תטור לגמול לו כרעתו מ"מ לא אמרה למחול לו מחילת שמים וזה מוחל לו לגמרי:

11) רמב"ם הלכות דעות ז:ז-ח

- ז) הנוקם את חברו - עובר בלא תעשה, שנגמר: לא תקום. ואף על פי שאינו לוקה - דעה רעה היא עד מאד, אלא ראוי לאדם להיות מעביר על כל דברי העולם, שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי, ואינן פדאי לנקם עליהם. כיצד היא הנקימה? אמר לו חברו 'השאילני קרדומך', אמר לו 'איני משאילך'. למחר צריך לשאל ממנו, אמר לו 'השאילני קרדומך', אמר לו 'איני משאילך, כדרך שלא השאלתני כששאלתי ממך' - הרי זה נוקם. אלא כשיבוא לשאל, יתן בלב שלם, ולא יגמל כאשר גמל לו, וכן כל כיוצא באלו. וכן אמר דוד בדעותיו הטובות: אם גמלתי שולמירע.
- ח) וכן כל הנוטר לאחד משרא"ל - עובר בלא תעשה, שנגמר: ולא תטור את בני עמך. כיצד? ראובן שאמר לשמעון 'שכר לי בית זה' או 'השאילני שור זה', ולא רצה שמעון. לימים צריך שמעון לראובן לשאל ממנו או לשכר, ואמר לו ראובן 'הא לך, הריני משאילך ואיני כמותך, ולא אשלם לך כמעשיך' - העושה כזה עבר בלא תטור. אלא ימחה הדבר מלבו, ולא יטרנו, שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו, **שמוא יבוא לנקם**, לפיכך הקפידה תורה על הנטירה, עד שימחה העיון מלבו כלל, ולא יזכרנו. וזו היא הדעה הנכונה שאפשר שיתקיים בה ישוב הארץ ומשאן ומתנן שלבני אדם זה עם זה.

12) יריאים קצ"ז

לא תקום ולא תטור. צוה והזהיר בקדושים. לא תקום ולא תטור את בני עמך ותניא בת"כ ומייתנין לה ביומא פ' בראשונה בממון הכתוב מדבר כדתניא איזו היא נקימה ואיזו נטירה אמר לו השאילני מגלך א"ל איני רוצה למחר אמר לו השאילני קרדומך א"ל איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה איזו נטירה כגון שא"ל השאילני מגלך א"ל איני משאילך למחר א"ל. השאילני קרדומך א"ל הא לך איני כמותך שלא השאלתני מגלך זו היא נטירה לכך נאמר לא תטור. את בני עמך אבל אתה נוטר לאחרים פי' לעובדי כוכבים. ומנלן דבממון משתעי קרא ולא בדברים צא ולמד מ"ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר למד מעניינו במה הכתוב מדבר בממון פעולת שכר שכיר עושק גזל לקט ופרט כיחש ממון ושיקר. ולא דוקא שאילת כלים דלאו כלים כתיבי בקראי אלא אפילו שאר ממון או כלים למדנו שמוזהרים ישראל שלא ימעט צדקה וגמילות חסדים בממון בשביל שלא עשהו עמו בהיותו צריך שזו נקימה היא וגם מוזהרים שלא להזכיר ולומר להם אע"פ שלא עשית עמי אעשה עמך שזו היא נטירה. ויוצרינו יעמידנו ביראתו הטהורה.

1) בס' מעשה נסים לר"א בנו של הרמב"ם, מובאת גירסא אחרת: "לא קשיא, הא במילי דאורייתא הא במילי דעלמא"

מנה הפסוקים ועניינם

לא-תעשו עול במשפט לא-תשא פני-דל ולא תהדר פני גדול (כי-אם) בצדק תשפט עמיתך: לא-תלך רכיל בעמך (ותקיים) לא תעמד על-דם רעך אני ה':

לא-תשנא את-אחייך בלבבך

הזבח תזכיר את-עמיתך ולא-תשא עליו חטא: (כי-אם)

לא-תקם ולא-תטרף את-בני עמך (ולכן)

ואהבת לרעך כמוך (מפני שאתה חייב לקיים)

אני ה':